

A múzsák testvérisége

Gyertyán Ervin könyve

A tanulmány — mint a szerző mondja bevezetőjében — a marxista esztétika eddig még kevésbé feltárta területével foglalkozik. Azt kutatja, mi az a testvériség, ami a művészetek világában, mi az, ami közös minden műalkotásban. Összehasonlító esztétika: így határozható meg legelőször a művészetek testvérisége, azaz a közös és a különbség. Kísérlet a művészetek testvériségének meghatározására és meghatározatlanságának megmutatására. Valójában azonban nagyon is világos és könnyen áttekinthető koncepció kifejlesztéséről van szó ebben a könyvben. Kiderül ez rögtön, amint a szerző megkezdí tulajdonképpeni mondanivalóját kifejtését. A művészetek testvériségének elveiből indul ki. Először a legelterjedtebb osztályozás elvével, az idő és tér szembeállításának elméletével foglalkozik. Mint ismeretes, a felosztás szerint vannak térbeli és időbeli művészetek. Olyanok, amelyeknek tére van szükségük ahhoz, hogy megvalósuljanak (szobrászat, festészet stb.) és olyanok, amelyekre időre van szükségük ahhoz, hogy elhangozzanak. Gyertyán Ervin kimutatja ezeket és más hasonló nézeteknek alkalmatlanságát az osztályozásra és másfajta rendező elvet keres.

Gazdag anyagú, nagy esztétikai anyagot felölelő és világos gondolatmenetű fejtegetéseiben ezt a rendező elvet végül is a művészi absztrakció különböző típusaiban találja meg. Abban tehát, hogy a valóság az egyes művészetekben különböző fokú áttételeken, absztrakciókon át nyilvánul meg. A legintenzívebb ez az absztrakció a zenében, amelynek tárgyi valóság-anya a legkevésbé szemléletes és a legkevésbé intenzív a képzőművészetek esetében, ahol a valóság részletezően jelenik meg. A két véletlenszerűen természetesen az átmenetek sokasága helyezkedik el. A zene után a tánc, aztán a pantomim, majd a színjáték következik.

Mindez persze csak tömör és szükségszerűen egyszerűsített váza Gyertyán Ervin gondolatmenetének. E gondolatmeneten belül rendkívül

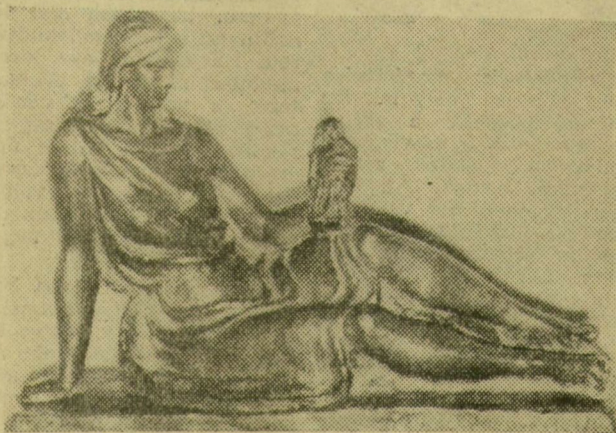
vül érdekes fejtegetésekkel találkozunk. Ezek nagyon érdekesen és nagy meggyőző erővel mutatnak rá egy-egy művészeti ág sajátosságaira. Izgalmasan tárgyalja például a tanulmány a színjátszás mibenlétét, áttekinthető az erre vonatkozó irodalomtörténeti, helyesebben esztétikai irodalmat, s közben vitatkozik, cáfol, érvel, egy pillanatra sem tévesztve szem előtt gondolatmenetének fő- és alapvonalait. Újszerűségét, újdonságát tekintve azonban mégis az a legizgalmasabb, amit a filmről mond. A szerzőnek egyébként ez a fő érdeklődési területe, „civilben” ugyanis a Filmvilág munkatársa. A filmet eddig sokféleképpen igyekeztek meghatározni, művészet-voltának sajátosságait sokféleképpen próbálták meghatározni. Az egyik álláspont szerint például a film legfőbb jellemzője az, hogy teljesen objektív. Ahogyan a híres francia filmesztéta, André Bazin mondja: „A film a fénykép objektivitásának kiteljesedése az időben”.

Gyertyán ezt és a többi más hasonló elképzelést is meggyőző érveléssel cáfolja és kimutatja, hogy a film leglényegesebb sajátossága az, hogy a mozgás szemléletes absztrakciója. Ez a fel fogás elfogadhatónak, igaznak és helyesnek tűnik. Ha ebben a tömör megfogalmazásban talán nem is, de a könyv szemléletes anyagában, gondolatmenetében feltétlenül.

A tanulmányban azonban nemcsak ezek az izgalmasan érdekes esztétikai fejtegetések az értékei. A könyv anyaga beleszól mai vitánkba is. Tudjuk például, hogy mostanában igen sok szó esik nálunk arról, hogy a „művészi” film „megszűnt” a cselekményt, mint olyan valamit, amelyre nincs szüksége többé. Gyertyán szembeállít ezzel a divatos véleménynel és bebizonyítja, határozottan kimondja, hogy a cselekmény nem közbizonyos a film művészi értéke szempontjából. Mindezzel elsősorban kedvet szerettünk volna csinálni a könyv elolvasásához. Megérdemli, hogy a téma iránt érdeklődők minél többet elolvassák. Ö. L.

MŰVEK ÉS MESTEREK

Medgyessy Ferenc: Művészet



Ha ma is élne, nyolcvanöt éves lenne Medgyessy Ferenc (1881—1958), az új magyar szobrászat egyik legkiemelkedőbb alakja. Párizsban előbb festeni tanult, s csak később váltott át a szobrászatra. Kibontakozó tehetségét nem a kor Rodin-i szellemiséggel áthatott, színpadias romantikája ragadta meg, hanem a francia és olasz múzeumokban rátalált egyiptomi, sumir, asszír, ógörög és etruszk szobrok költői szépsége, időtlen egyszerűsége, mely tevékenységét életreszólóan meghatározta. A Móra Ferenc Múzeum képtárában látható Művészet című kis bronz-szobra is méltán tükrözi a mester ezirányú plasztikai törekvéseit. Előtanulmányának tekinthető remek vázlata, kapcsolatos a debreceni Déri Múzeum bejáratához került azonos nevet viselő, nagyméretű üllő leányalakijával, mely a stúdiumhoz hasonlóan, szimbólumként apró szobrocskát tart kezében. E művével, illetve az ehhez tartozó szobor-csoportjával, a párizsi világkiállítás nagydíját nyerte el. Medgyessy pompás életművet hagyott ránk örökül. Kiteljesedett ívű munkássága a derű, a természetesség, a békés emberi lét himnusza. Sz. Z.

HOANG HOC

Elesett barátomnak

A vietnami néphadsereg tisztje volt. Harchan esett el. Megrázó verseket hagyott hátra.

Tegnap még a léptedet követtem
Hosszú fehér úton,
Ma gyöngye ágat vágok
S reszketni fog a sírodon.

Mondd meg nekem a golyó nevét,
Mondd meg nekem a kének a nevét,
Mondd meg nekem az arcnak a nevét,
Lelkem fele hű barát.

Gyarmatosítónak hívják a golyót
Imperialistának az arcot,
Kollaborátnak a kezét,
Kálózna a betolakodót.

Száraz a szemem és sírok,
Fájdalom présében a szívem,
Szó nem jön a számra,
A nyelvem néma harang.

Koporsódnak fa nem akad
Aludj hát e takaróban;
Kunyhók parasztjai adták.
Benne simulj bele a földbe.

Holnap, ha fegyverek
Zajától jajgat az erdők széle,
Tudd,
Mi indultunk támadásra
az Éjszaka ellen.

MADÁCSY LÁSZLÓ fordítása

Bezzeg az én időmben!

Gizike, aki csak tegnap esett túl az érettségin, élve a független embereknek kijáró teljes szabadsággal, kiült a teraszra, s fuldokolva bár, de azért a legnagyobb gyönyörrel szívta élete első cigarettáját. Nagymama épp akkor lépett ki szobájából, s a megbotránkozástól felháborodva ripakodott rá:

— Megbolondultál? Hát nem sül le a képedről a bőr? Te... Szégyentelen!

Gizike angyali nyugalommal egy kezlegyintéssel elintezte az ügyet:

— Ugyan már, Mami! — s fuldokolt tovább.

Nagymama becsapta szobája ajtaját, s éppen csak olyan hangosan, hogy Gizike is meghallja: zokogta:

— Ez a mai erkölcs! Bezzeg az én időmben!

S a sífőn fiókjából ájtatos képpel vette elő öreg imádásos könyvét. Leporolta, megtörölte, s megenyhült tekintettel simogatta a bársonykötést.

Hej! Ha ez a kis könyv most beszélni tudna. Biztosan elmondaná, milyen jó is volt este a vecsernyéről hazafelé az úton egyszerre két puha, forró kézben pihenni. Nagymama akkor tizenhárom éves volt, s Bálint — óh, hol van már Bálint? — tizenöt éves. Ártatlan, tiszta szerelem volt az. Bálint segített Nagymamának az imakönyvet fogni. Más semmi nem történt, csak egyszer, na esetleg kétszer csókolt meg Bálint Nagymamát a kiskapuban.

S hogy rátámadt Nagymamára Dédnagymama. Becsapta a tisztaszoba ablakát, ahonnan szemmel lehetett tartani a kiskaput, s éppen csak olyan hangosan, hogy Nagymama is hallja, sápítózott:

— Ez a mai erkölcs! Bezzeg az én időmben!

Valóban, mennyire más, jó erkölcsös világra, amikor erkölcsösebb is volt az a világ! Dédnagymama sokáig emlegette, hogyan fenyegette őt meg Űkanya, amikor Dédnagymama elvált negyedik férjétől egy tizenöt éves deli ifjú miatt. Űkanya azt mondta: ez az utolsó utolsó előtti, hogy visszafogadja a családi házba Dédnagymamát és tizenegy gyermekét.

Űkanya akkor megjegyzé-

seket tett a kor erkölcsére, s büszke öntudattal gondolt vissza az ő fiatalására, amikor otthagyta az apáca-kolostort, ahová egyenesen Szufuszluk basa háreméből szökött, s hazament törzsfőnök atyjához, aki Matu- zsálemnek egyenes ágon ükunokája volt. A törzsfőnök atya végső elkeseredésében elhatározta, hogy eladja Űkanyát a rabszolgavásáron. Egy gazdag kereskedő hajlandó is lett volna Űkanyát megadni a húsz aranyat, amikor ő így szólt törzsfőnök-atyjához, aki egyenes ágon ükunokája volt Matu- zsálemnek:

— Atyám! Inkább adj oda olcsóbban az előbbi vé-

vőnek. Az csinosabb. Ekkora erkölstelenség hal-

latára Űkanya törzsfőnök-

atyja elképedve kiáltott fel:

— Micsoda erkölcs! Bezzeg az én időmben!

S a törzsfőnök-atya a vásárról hazafelé menet nagy lelki gyönyörűséggel gondolt vissza ifjúkorának szilárd erkölcsösségére. Talán tizenöt éves lehetett, s felbuzdulva Ábrahám példáján, aki egyetlen fiát hajlandó lett volna feláldozni, elhatározta, hogy ő öccse feláldozásával kedveskedik az úrnak. Ezzel atyjának is segíteni akart, az öreg sehogyse tudott dűlőre vergődni örökös kiválasztásának dolgaiban. És bár felajánlását csak részben teljesítette, öccsének csak fél kezét, fél lábát, fülét és orrát vágta le, s egeette el, egyik nagybátyja, az oly sokat emlegetett Kain mégis felháborodott a tettén:

— Ez a mai erkölcs! Bezzeg az én időmben! — mennydörögte.

S Kain akkor nagy erkölcsi magasabbrendűséggel gondolt vissza arra a régi jó erkölcsös világra, amikor ő, az egyetlen fennmaradt anyakönyvi másolat szerint az első emberpárnak, Ádámnak és Évának a gyermeke, egészen véletlenül leütötte Ábelt, a testvérét. Egészen véletlenül. S milyen patáliát csaptak abból a kis ügyből. Még a hivatalos lapba, a Bibliába is beleszerkesztették.

Hiába! Az volt csak az erkölcsös világ!

PETROVACZ ISTVÁN

GODA GÁBOR

semantikuskus novella

K. községből meglátogatott Kurondi József, két gyermekes parasztember. Nem ismertem őt azelőtt. Csodálkoztam, amikor bejelentették.

Azt mondta, hogy egyik regényemet olvasta, tetszett neki, s úgy határozott, ha feljön Pestre, meglátogat. Két liter bort is hozott. Azt feleltem neki, hogy a bor sava csinál nekem az utóbbi időben, egyébként látogatásának nagyon örülök és csodálkozom, hogy az általa említett regényem tetszett, hiszen olyan világról szól, amely látszólag távoli az övétől. Kurondi azt felelte, hogy ez nem jutott eszébe és különben is, mindegy az, hogy kikről szól a regény, fő, hogy igaz emberek legyenek.

Erre mégis csak ittunk egy pohárral. — Hát mi szél hozta ide? — kérdeztem. Előbb rám nézett, mint aki fűrkészli, hogy csakugyan érdekel-e amit, mond, aztán nyilván meggyőződött arról és így szólt:

— Két fiam van, fró úr. Az egyik tizenhat, a másik tizenkilenc. Tessék a fényképeket megnézni.

Szép két fiú volt. Senki sem mondhatta volna, hogy falusi gyerekek: a ruhájuk is olyan városias, ingük is, nyakkendőjük is, hogy beillettek volna akár pesti értelmiségieknek.

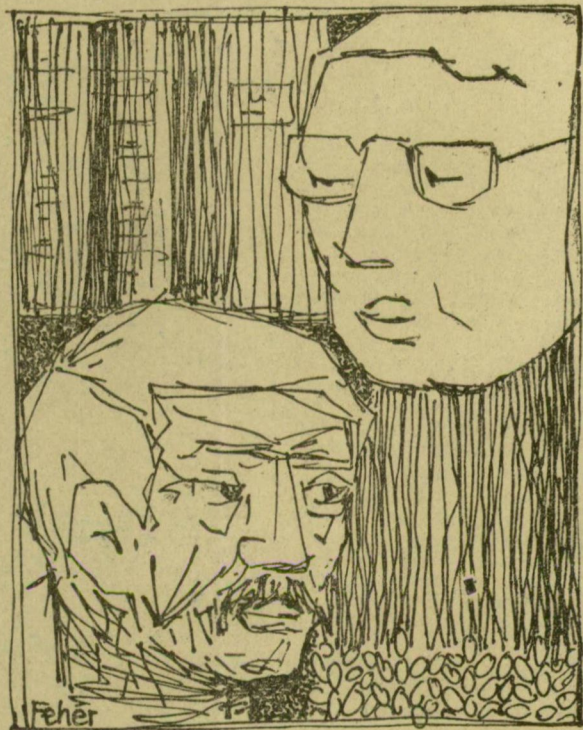
— Nagy baj van velük — folytatta Kurondi. — Megmondom én, hogy mi a baj. Akármiről szólok nekik, azt mondják: „ne agitáljon, édesapám”. Tessék elhinni, hogy nem is agitálom őket semmire, nem vagyok párttag, politikával csak keveset foglalkozom, annyi amennyire a tsz-ber feltétlenül szükség van, meg hogy ne álljon az ember sem a párttitkár, sem a pap előtt úgy, mint borjú az újkapu előtt.

Mert az egyik is mond valamit, a másik is és az ember mindkettőnek olyat akar felelni, ami nagyjából igaz. Aztán meg nem is vagyok afféle lelkesedő fajta, no, magyaráz: nem dőlök be mindennek, a jóra azt mondom, hogy jó, a rosszra azt, hogy rossz. Ilyen volt az apám is, de a nagyapám is. Mert rossz, hogy annyival kevesebb az állat a faluban meg a környező majorokban, de mégis csak jó, hogy majd mindegyik parasztnak van ám szép háza, kinek két szobája, kinek három, konyhája, villanya, mosószepe, TV-je és egyetlen olyan málo vakolatot sem lehet látni nálunk a faluban, mint amilyent az fró úr házában a vakolata itt Budapest a Rózsadombon.

— Ha mondom ezt a két fiúnak, rámmordulnak, hogy „ne agitáljon, édesapám”. Ilyenkor csak nézem őket és nem érzem az egészet. Azt gondolom magamban, hogy ez a két gyerek nemigen emlékszik, ami természetes, arra a világra, amelyben felnőttem. Mondom nekik, hogy a báró úr birtokán voltunk zsellérek, akadt ennivaló is, nem éhezünk, de meztlenül nőttünk föl, a kalendáriumon kívül könyv nem került a házba és hogy a báró úr megkövetelte tőlünk, hogy míg elhalad előttünk, megálljunk, és csak álltunkban süvegelhetjük meg őt; azt is megkívánta, hogy meghajoljunk előtte, a méltóságos asszony pedig nemcsak a férfiaknak, de az asszonyoknak is kécsőkre nyújtotta a kezét. Mondom a két fiúnak, most gyűlölet az atyáuristén, ti nem süvegeltek meg a tulajdon apátokat sem, nem hogy derékszögben hajlonganátok. Sem a pap, sem a párttitkár, sem a tézselnök, sem a tanácselnök nem kívánja tőlük, hogy isten

tudja, miféle cifrasággal köszönték őket. A tisztelendő úr nem követeli, de a legtöbben azért „Laudetur”-ral köszöntik, a párttitkár elvtárs viszont már rég nem kívánja, hogy „Szabadság”-ot mondjának neki. Olyan urak ezek a kölykök a faluban, amilyen a báró úr két fia sem volt

volna. Aztán jönnek és azt mondják: „Édesapám köllene nekünk sötét ruha, mert már mindenkinek van egy az esti tánchoz; új cipő köllene, édesapám”. Mondom nekik: „Olyan ép a ti régi cipőtök, hogy még egyszer sem vitétek talpalni. A ruhátok is olyan rendes, egyszer



Fehér Kálmán rajza

sem köllött azt foltozni. Mi a fenének új cipő, új ruha, új nyakkendő meg új ing, amikor már van nektek két neva-ingetek, egy-egy nylon, nem beszélve az olcsóbbakról, amiből kettőtöknek több